

על זהות ולאומיות

אחד מכללי היסוד בניהול קונפליקטים שאין מתמקחים על ערכים ואמונות. אפשר ונכון לדון בהם תוך הקשבה וכיבוד הדעה והמקום של האחר. ברם, כדי לחולל שינוי אצל האחר, מומלץ שלא להתמקד בערכיו ואמונותיו. מדוע? ובכן התשובה פשוטה למדי. תחומים אלו מגדירים את זהותו של האדם. אנשים מוכנים להתפשר ולמחול על אינטרסים, כסף ואפילו על רגשות שנפגעו, אבל לא על הזהות - ה- "DNA" האנושי. על זה האדם יאבק ולא יתפשר.

אז מה האלטרנטיבה? – במקום להתמקח על ערכים, יש להתמקד באינטרסים. ניתן כמה דוגמאות. במחלוקת שבין שמאל וימין על תקציבים ל"התנחלויות" - במקום להתמקד בשאלות של קדושה ובעלות על הארץ, נעדיף להתמקד בשאלות קונקרטיות של בטחון, חינוך, בריאות ועוד. ועוד דוגמא. במחלוקת שבין חרדים וציונים דתיים בשאלת גיוס חרדים לצבא - במקום להתווכח על מעמדה הדתי של המדינה והממשלה, נעדיף להתמקד בשאלות של שוויוניות ובטחון פיזי של תושבי המדינה. ניתן להביא עוד שלל דוגמאות, ונסתפק בכך.

מה קורה אפוא, כאשר מתעורר קונפליקט בין ערכים של זהות ולאומיות? מדובר בהתנגשות הרסנית. שני הערכים מתמקדים חזק בשאלת הזהות, ולכן מרחב התמרון צר. במקרה זה, יש להתמודד עם הקונפליקט במבט יצירתי מחוץ לקופסה. לא פשוט, אך אפשרי. אם נסיט את הדיון מערכים לשאלת הצרכים, ייתכן ונגיע לתוצאה שתאפשר את שני הערכים "לדור בכפיפה אחת".

סיפור קשה שמשקף את הדילמה, מופיע בשולי פרשת "אמור" (ויקרא כ"ד). מדובר בסיפור אודות מריבה בין שני אנשים. תוצאת המריבה – קללת השם. סוף סיפור, שהמקלל מוצא להורג. סיפור פשוט לכאורה, אך טומן בחובו טרגדיה קשה.

"וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי". התורה מספרת על מריבה בין שני אנשים, אך אינה מפרטת את מהותה. רש"י (בהתבסס על מדרש ת"כ) מתמקד בביטוי חריג "וַיֵּצֵא" ונותן שלושה פירושים (מהיכן יצא?). נתמקד בפירוש האחרון: "מבית דינו של משה יצא מחוייב, בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן, אמר להם מבני דן אני, אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם (במדבר ב, ב). כתיב, נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף". נסביר.

מדובר באירוע טרגי (כך מסופר בחז"ל) של אדם שנולד כתוצאה מאינוס אישה ישראלית (שלומית בת דברי) ע"י מצרי. מצד אחד הוא מוגדר כיהודי. מצד שני הוא בן מצרי. בן הישראלית מחפש זהות, בית ושליכות קהילתית. הצרכים הכי בסיסיים של האדם. אשר על כן, הוא מנסה להשתלב במאהל של שבט דן – המקום הכי טבעי מבחינתו. שם, בשבט דן, למגינת ליבו מסרבים לקבלו בטענה ששייכות לשבט תלויה רק ביוחסין האב ולא של האם. בן הישראלית, בתפיסתם, עלול חלילה לפגוע ב"טהרת" השבט. כך נותר בן הישראלית בווקוס זהותי ובווקוס השתייכותי. סיפור טרגי קורע לב.

אגב, נשים לב לעובדה שרש"י מבכר דווקא את הגרסה (במדרש ת"כ) שהבן הישראלי יצא "מבית דינו של משה", ולא כגרסת מדרש רבה שהוא יצא ממקום אחר ("מפרשת יוחסין"). מדוע? הייתכן לומר שרש"י מבקש להדגיש את הזיקה הישירה שבין פס"ד של משה וקללת השם בהמשך? אם כן, מה המשמעות לכך? שאלה מעניינת.

נמשיך. המדרש מספר את המשך הסיפור, בעקבות הקונפליקט שנוצר בין שני האישים: "נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף [קלל את השם]". בן האישה הישראלית נכנס יחד עם בן הישראלי משבט דן, לבית דינו של משה ויצא מחוייב בדן. אין בן הישראלית יכול להצטרף לשבט דן, כך נפסק. הוא יוצא מבית הדין ואין לו לאן ללכת! והתוצאה - הוא עומד ומגדף.

אנו קוראים את הדברים ורוצים לחבק את בן הישראלית על מר גורלו. אפילו מצורע שיוצא אל מחוץ למחנה יש לו תקווה ו"אור בקצה המנהרה". אחרי פרק זמן מוגדר הוא שב הביתה. לבן הישראלי אין תקווה - רק ייאוש ותחושת בדידות קשה.

אין אנו חלילה מצדיקים קללה, וגם לא מתריסים כנגד העונש. אך נשאל ונתמה – האם ניתן היה לעקוף את ההתנגשות החזיתית הבלתי נמנעת שבין זהות ולאומיות, תוך חשיבה על פתרון יצירתי? האם ניתן היה למנוע את התוצאה הטרגית הקשה? האם ניתן להישאר אדישים נוכח סיפור ותוצאה כל כך טרגית ועצובה?

אין לנו תשובות, בעיקר שאלות... המדרש לצערנו נמנע מלהרחיב אודות נסיבות האירוע, ומותיר לנו הרבה חומר למחשבה....